
g e s p r e k m e t

p r o f . d r . I . l i p s c h i t s (1)

Hierbij overleggen wij U het eerste deel van een gesprek, dat Clara Venema, Frank Ankersmit en de heer Tamse met prof. dr. I. Lipschits gehad hebben. Het tweede deel van dit gesprek zal verschijnen in het volgende nummer van Groniek. Aan onderstaande tekst van het gesprek gaat een inleiding van Frank Ankersmit vooraf. Tot slot wenst prof. dr. I. Lipschits mee te delen, dat hij de tekst, zoals neergelegd in dit nummer en het volgende nummer, niet onder ogen heeft gehad.

Red.

Hoewel het afgelopen jaar al een interview met prof. Lipschits in de Groniek gepubliceerd was, leek het de vorige redactie van Groniek toch wel aardig om prof. Lipschits en met hem de contemporaine geschiedenis wat uitvoeriger dan de andere hoogleraren bij de bevolking van het Instituut voor Geschiedenis te introduceren. Tenslotte was en is de contemporaine geschiedenis voor de meeste studenten een nogal mysterieus iets. Je weet dan wel, dat het in de contemporaine geschiedenis hier en daar anders toe gaat dan in de "normale" geschiedenis, maar waar die verschillen precies liggen, blijft dan nog een open vraag. Het was de bedoeling van dit interview daar een zeker idee van te geven. Daar komt nog bij, dat het ons niet indienstig leek, ook diegenen, die dit jaar aangekomen zijn, en die dus het vorige interview niet gelezen hebben, nog eens extra met de contemporaine geschiedenis te confronteren, zodat ook zij een indruk kunnen krijgen van de vele mogelijkheden, die de faculteit op dit terrein biedt. Waarschijnlijk zal de contemporaine geschiedenis volgend jaar zo zeer ingeburgerd zijn, dat het dan niet meer nodig zal zijn er extra aandacht aan te besteden.

Alleen al om deze redenen deed het ons veel genoegen prof. Lipschits bereid te vinden zich nog een tweede interview te laten afnemen, en wij zijn ervan overtuigd in naam van alle Groniek-lezers te spreken wanneer wij hem op deze plaats hartelijk te bedanken voor zijn spontane medewerking.

Uiteraard zijn in het voorafgaand, bijzonder aardige, interview, dat dar zij de hulp van Jan Pieter Janzen, Hans Krol en Maarten van Driel tot stand kon komen, de meest belangrijke zaken al aan de orde geweest. Het ging ons dit maal vooral om enkele problemen, die met het wezen van de contemporaine geschiedenis samenhangen. Desondanks is het interview zo lang geworden, en zijn zoveel interessante aspecten belicht, dat het interview niet in één keer in zijn geheel kon worden weergegeven.

Hieronder dan een indruk van de eerste helft van het gesprek, dat wij op 5 juli, in het heetst van de zomer, hadden met prof. Lipschits in de studeerkamer van zijn huis aan de Kraneweg.

Frank Ankersmit

l i n k s e n r e c h t s i n d e p o l i t i e k - p o l i -
t i e k e d u i d e l i j k h e i d

- In de eerste plaats zijn er enkele vragen gerezen over uw publicatie "Links en rechts". Wij vragen ons af, wat de bedoeling ervan was; ging het misschien om het uitbannen van woorden uit een bepaald wetenschappelijk jargon, of soms ook om de zuivering van de politieke

omgangstaal?

Nou, ik geloof niet dat ik in staat zal zijn die termen links en rechts uit te bannen; die zijn zo ingeburgerd. Waar ik me indertijd aan stoorde was het misbruik van die termen links en rechts om reëel bestaande tegenstellingen te verdoezelen. Men gebruikt die termen links en rechts om toch vooral maar te bewijzen, dat men links is. De ARP die toch eigenlijk als organisatie grondlegster was van de anti-these links-rechts, zoals die in Nederland gebruikt is, is duidelijk rechts te plaatsen als confessionele partij, maar die moest dan ineens, sociaal-economisch gezien, links worden.

Die termen worden dan hol en ik heb in het boekje een poging ondernomen om na te gaan: wat verstaat men onder links en wat verstaat men onder rechts en zou men dan niet beter als men met de tegenstelling links-rechts bedoelt socialisme versus kapitalisme, niet beter die termen gebruiken i.p.v. links en rechts. En dat niet alleen in de wetenschap, maar ook gewoon in de pers en in de journalistiek. Ik heb het gevoel, dat die termen links-rechts, en niet alleen in Nederland, heel vaak gebruikt worden voor propagandistische doeleinden. Wat uitdrukkelijk niet mijn doel was, is het verdoezelen van de bestaande tegenstellingen. Het gaat er nou juist om duidelijk te maken dat die tegenstellingen bestaan; ik geloof namelijk niet in een harmonie van belangen. Zodra iemand over de radio of voor de televisie of in de krant of in een redevoering gaat praten over het algemeen belang, dan word ik direkt bijzonder kritisch, want dat is dan zijn of haar algemeen belang; en dat is dan héél vaak een deelbelang.

- U zei daarnet, dat de termen links en rechts gemakkelijk propegandistisch gebruikt worden. Inderdaad zullen allerlei subjectieve elementen gauw een rol gaan spelen; zo zal men graag het eigen standpunt als maatstaf willen hanteren. Alles wat men dan ter rechterzijde van het eigen standpunt ziet is rechts, en alles ter linkerzijde links. Wanneer U dan, om dit te onderkennen, vier nieuwe onderscheiden invoert (progressief-conservatief, confessioneel-nonconfessioneel, dictatuur-democratie, voor- of tegenstanders van overheidsbemoeiing op economisch terrein, Red.) met het doel het onderscheid links-rechts te verduidelijken, kan dan bij die 4 nieuwe categorieën niet éénzelfde inflatie op gaan treden, als bij het onderscheid links-rechts?

Ja, je kan daar eenzelfde verwarring krijgen, maar dan is het althans iets nauwkeuriger, want erken je bijvoorbeeld dat er religieuze groeperingen zijn die of progressief of conservatief kunnen zijn, nou, dan ben je al iets meer uit elkaar. Het blijft natuurlijk altijd iets wazig, maar je kan gemakkelijk een werkdefinitie geven van die twee termen progressief en conservatief dan van links en rechts. Progressief en conservatief zoals ik het zie heeft iets te maken met de ontvankelijkheid van de groepering of van de individu voor vernieuwingen, veranderingen in de maatschappij. Dat streven om dus te willen veranderen of te willen behouden of zoals ik het uitdruk in dat boekje, of je leeft van het verleden naar het heden - dat is het conservatisme - of van het heden naar wat nog gaat gebeuren - dat noem ik dan progressief.

- Maar er is tegenwoordig zo'n rage omdat iedereen zich graag progressief noemt. Heb je dan niet de kans dat je inderdaad hetzelfde toch krijgt als met links en rechts? Zo'n begrip progressief en conservatief kan ook heel makkelijk tot een etiket worden. En dan moet je je daar ook voortdurend afvragen "wat betekent het eigenlijk?"

Jawel, ik ben het met U eens, dat het nog niet dé duidelijkheid absoluut invoert, maar wat ik wil beweren is dat het duidelijker is dan de loutere onderscheiding links-rechts, omdat onder links-rechts zoveel verschillende categorieën verstaan worden, veel meer dan die vier die ik maar even behandeld heb. Er zijn er meer; in een van die hoofdstukken ga ik er wel op in dat er nog veel meer tegenstellingen inzitten.

- Voorzien ze daarom niet in een behoefte?

Ze voorzien vooral in een propegandistische behoefte, het gemakkelijke zeggen van "mijn tegenstander is rechts" en "mijn tegenstander is een conservatief", zal in het huidige Nederland misschien negatief zijn, in Engeland bijvoorbeeld helemaal niet. Ik zie niet waarom het conservatisme zo noodzakelijk negatief moet zijn. Ik ben zelf, geloof ik, niet een conservatief, maar ik kan me voorstellen, dat er mensen zijn, die zeggen "van wat in het verleden gegroeid is, de historische tradities, daar moet je je aan vasthouden". Dat vind ik een standpunt, dat ik kan billijken. Ik hang het dan niet aan, maar dat begrijp ik, ik vind het niet iets negatiefs.

- In dit boekje heeft U zich helemaal gebaseerd op partijprogramma's. Wij vroegen ons af of dat wel reëel genoeg was. Het is natuurlijk één uitgangspunt, maar als je daarbij toch ook - dat is natuurlijk veel, veel moeilijker - de politiek, die ze in werkelijkheid uitvoeren zou betrekken?

Ja, ik heb mij kennelijk in het boekje niet duidelijk genoeg uitgedrukt. Ik heb dat achtste hoofdstuk (behandelt links en rechts in de Nederlandse politiek aan de hand van de beginselprogramma's, Red.) gebruikt als een illustratie, maar ook alleen maar als een illustratie om aan te geven hoe verwarrend die begrippen links en rechts zijn. Niet om aan te geven hoe de Nederlandse problematiek ervoor staat. Maar het is uiteraard zo, beginselprogramma's, niemand leest die meer. Ik heb dus uitsluitens aan de hand van die beginselprogramma's nagegaan hoe kan je nou de Nederlandse politieke partijen indelen. Zou nu blijken, dat alle Nederlandse politieke partijen of de meeste daarvan voor alle vier van mijn genoemde categorieën identiek links of rechts waren, dan zou ik tot de conclusie moeten hebben komen dat die termen goed zijn.

Maar ik zie dus, dat aan de hand van de beginselprogramma's ik een bepaalde partij in het ene geval links moet noemen en in een ander geval rechts. Maar mijn boek is bepaald niet een boek wat de Nederlandse politiek beschrijft. Ik hoop nog wel eens een keer aan zo'n boek te beginnen, de Nederlandse politiek sedert 1945. Maar dan uiteraard niet alleen op basis van de beginselprogramma's, integendeel, juist niet op basis van dat soort programma's, maar wat doen de partijen, hoe gedragen zij zich in het parlement, hoe zijn ze georganiseerd, enzovoort.

- Hoe bent U tot die 4 categorieën gekomen?

Nou, voornamelijk toch uit interviewstudie, gewoon dus veel lezen en zien hoe mensen indelen. Ik geloof dat een belangrijk aspect in de wetenschap is om vele veelsoortige zaken te herleiden tot klassen, te classificeren.

- Maar hebt U ook nog andere categorieën overwogen, bijvoorbeeld een bepaalde oriëntatie op het buitenland?

Jawel, die noem ik ook wel in het boekje, dus dat alles wat kolonialisme is is dan rechts en wat niet-kolonialistisch is is dan links. Alleen definieer ik dan nooit een begrip kolonialisme. De mensbeschuwing, het optimisme is dan links, het pessimisme is rechts. Het

geloof in het goede van de mens, de veranderlijkheid, de veranderbaarheid van de mensen is dan links, het geloof in het slechte, het onveranderlijke van de mens, is dan rechts. Een hele reeks van categorieën is op te noemen. Ik heb de 4 naar mijn gevoel belangrijkste genomen. Ik ben er ook wel op aangevallen, dat er nog andere belangrijke zijn.

- Ongetwijfeld werken de begrippen links en rechts de onduidelijkheid in de hand, maar je zou je dan vervolgens af kunnen vragen, in hoeverre is dat nu ook een gevolg van het Nederlandse politieke systeem. Zouden er niet bepaalde voorbeelden zijn, of bepaalde idealen te bedenken zijn, zodat alles wat duidelijker, wat concreter wordt?

Ja, die vraag geeft aanleiding tot een uur college. We hebben dan wel grote rapporten over openbaarheid van de huidige minister-president, of morgen wordt die minister-president, maar ik geloof dat we nog nooit zoveel onduidelijkheid hebben gehad in de Nederlandse politiek als sedert 1965. En ik geloof dat de openbaarheid bij de afgelopen kabinetsformatie bepaald niet groter was dan bij voorafgaande kabinetsformaties. Misschien was hij zelfs geringer, gezien de geheimzinnige documenten, die gecirculeerd hebben bij een deel van de ministers, nog niet eens bij alle ministers en zeker niet bij de leiders van de oppositiepartijen al voor en tijdens de verkiezingen. Ik geloof niet, dat dat vroeger zó gegaan is. En ik vind het eigenlijk een beetje, ja ik mag wel zeggen schunnig, dat een voorzitter van een commissie openbaarheid en duidelijkheid op deze wijze voor zich een kabinetsformatie heeft laten organiseren. Hij heeft het niet zelf gedurfd.

- Maar in hoeverre is de duidelijkheid altijd mogelijk in de politiek? Zoals ook in de diplomatie tenslotte, er zijn bepaalde momenten, waarop inderdaad een zeker gordijn van ondoorzichtigheid tijdelijk mag hangen.

Ja, dat ben ik met U eens, ook in de politiek is dat zo; en dan bedoel ik de politiek ook in ruimer verband. Dus bijvoorbeeld ook de Universiteits-politiek, want ik zie de Universiteit ook als een politiek systeem. Dat is dan maar de benadering van de politicoloog. Open diplomatie is meestal niet mogelijk, want dat is in strijd met het wezen van de diplomatie. Ik zeg niet, dat dat goed is, ook niet dat dat slecht is, ik constateer alleen een feit. Een absolute duidelijkheid in de politiek is daarom alleen al niet te verwezenlijken, omdat zeer vele mensen gewoon niet geïnteresseerd zijn in de politiek. Maar je zou wel van de werkhypothese uit kunnen gaan, dat zij, die geïnteresseerd zijn in de politiek, in staat moeten kunnen zijn om te begrijpen, wat er gebeurt. En dat is in het huidige Nederlandse systeem absoluut niet het geval. De Nederlandse burger kan zijn stem uitbrengen, dan wordt hij netjes bedankt en kan hij 4 jaar zijn mond houden. Tenzij hij overgaat op buiten-parlementaire acties, waarbij in Nederland toch steeds ernstig met de wenkbrauwen wordt gefronsd. Als je het woord noemt, dan ben je nog wel aardig, nog wel, maar als je er ook toe overgaat, dan vindt men dat wel hoogst onaangenaam.

- Die onduidelijkheid in de Nederlandse politiek, is dat nu alleen een gevolg van het systeem, van het Nederlandse politieke stelsel, of zou je misschien kunnen zeggen, dat die onduidelijkheid erdoor veroorzaakt wordt, dat we nu in een bepaalde fase zitten van de partijpolitieke ontwikkeling? Je zou dan bijvoorbeeld kunnen denken, dat de confessionele partijen eigenlijk op hun laatste benen lopen en door onduidelijkheid nog trachten te redden, wat te redden valt. Ik dacht, dat U ook zoiets bedoelde, toen U op uw hoorcollege zei, dat de afgelopen verkiezingen zo uitzonderlijk belangrijk waren.

Ja, wat het eerste deel van uw vraag betreft; de basis van het Nederlandse politieke stelsel leidt bepaald niet tot duidelijkheid hé. Neem het partijstelsel bijvoorbeeld, een onzinnige hoeveelheid partijen, eigenlijk die ongeschreven regel van de ministeriële verantwoordelijkheid en van het parlementaire stelsel - de ministeriële verantwoordelijkheid is dan wel een geschreven regel, maar het parlementaire systeem, dat de regering moet bouwen op een meerderheid in de Staten-Generaal, in het bijzonder op een meerderheid in de Tweede Kamer - dat staat in geen enkele wet - dat leidt tot een onduidelijkheid, ook grote onduidelijkheid in de vorming van de regeringen. Men kan met een heel goed verkiezingsprogramma komen. Dan wordt men uitgenodigd deel te nemen aan de formatie en dan moet men gaan onderhandelen. Want de andere partij wil dan niet alle punten uitvoeren van wat je in je verkiezingsprogramma hebt gezet. Nu hebben de drie progressieve partijen dit willen doorbreken door te zeggen: wij stellen ons regeringsprogramma op, en daarom praten we niet meer daarna. Dat is dan: of je neemt het of je laat het. Dat was eigenlijk een poging tot het invoeren van een soort, een soort tweepartijensysteem, waarbij ieder van de groeperingen bestond uit een aantal partijen. En dat is geloof ik niet gelukt.

En nu het tweede deel van uw vraag. Ja, die ondergang van de confessionele partijen, dat is voor uw rekening, hoor, die uitdrukking. Ik zie wel een grote teruggang, maar aan ondergang geloof ik niet in Nederland, althans voorlopig niet. Misschien is dat wat gechargeerd, maar, in dit licht gezien, zou je kunnen zeggen, dat ze al sinds 1922 in nood verkeren, want sinds die tijd maken ze al diezelfde rare bokkesprongen. Tenslotte moet ik zeggen, dat de uitslag van de verkiezingen eigenlijk minder belangrijk geweest zijn, dan ik voor die tijd gemeend had.

Ik dacht dus dat de vuist eigenlijk van die drie progressieve partijen van "kiezen of delen" niet hard genoeg is aangekomen. De andere partijen zijn door het afsplitsen van DS '70 en de grote winst van die partij ervtoch nog in geslaagd om een meerderheidskabinet te vormen, een parlementair meerderheidskabinet. Weliswaar heeft men nu een extra partijerbij nodig gehad, maar men is erin geslaagd. Het was wel een grotere chaos geworden misschien, maar toch ook interessanter, wanneer geen van die twee grote groeperingen een parlementaire meerderheid had gehaald. En dan had men kunnen zeggen: kijk eens, nu staan we voor het blok, nu zijn er twee groepen, die laten we zeggen ieder 40 à 45% van de zetels in de Tweede Kamer hebben. Wat moet er nu gaan gebeuren? Nu moeten we toch iets aan het politieke bestel gaan veranderen, want zo lopen we vast, zo lopen we naar een Vierde Franse Republiek toe.

- Maar wanneer zo'n situatie zich voor zou doen, denkt U dat het misschien mogelijk zijn zal, dat zakenkabinetten dan vanaf dat moment de meest gebruikelijke regeringen zouden zijn?

Nee, uiteindelijk is de politiek niet alleen een kwestie van zakendoen, dat is een noodoplossing, een zakenkabinet. Net zoals een nationaal kabinet alleen maar bestaat in perioden van grote chaos, van oorlog. Ik geloof niet dat een zakenkabinet voor een meerpartijensstelsel een blijvende situatie is.

- Was de duidelijkheid in de politiek er ook niet mee gebaat geweest, wanneer het schaduwkabinet was blijven bestaan? Ze hadden dan hun standpunten tegenover het kabinet hebben kunnen verduidelijken.

Ja, de verkiezingen zijn nu voorbij; dat alternatieve kabinet is niet het kabinet geworden en ze kunnen nu niet langer optreden als schaduwkabinet, omdat de leden van het schaduwkabinet niet in de Tweede Kamer zitten. Dat had wel gekund, wanneer men alleen maar mensen in dat scha-

duwkabinet gezet had, waarvan men wist, dat ze in het parlement zaten, wat misschien toch wel een aardige gedachte is om nog eens over na te denken, of er eigenlijk niet alleen mensen uit de Tweede en Eerste Kamer minister moeten worden. Dus gewoon zeggen van: er horen geen ministers aangesteld te worden buiten het parlement om. Misschien kunnen we dan eens wat meer mensen van groter gehalte in het parlement krijgen. Want nu zien we gewoon dus mensen, die - eh, nou ja. Wat niet zegt van we hebben niet genoeg mensen in het parlement zitten, die ministeriabel zijn, wat het woord ook moge betekenen.

- De volgende vraag brengt ons weer terug naar uw boek over links en rechts in de politiek. We zouden namelijk willen weten in hoeverre U de termen progressief en conservatief in absolute dan wel in relatieve zin gehanteerd heeft. Enerzijds stelt U de partijen in uw achtste hoofdstuk naast elkaar, geeft U ze dus een relatieve connotatie, anderzijds spreekt U ook wel van een opstelling in absolute zin, bijvoorbeeld daar, waar U de VVD als conservatief karakteriseert, op grond van het feit, dat zij de maatschappelijke verhoudingen van dit moment beschouwt als een fase in het historische proces.

Ik ben ervan uitgegaan: hoe staat men tegenover verandering in de maatschappij? Beoordeelt men een verandering er op, hoe die past in het historische gegroeide proces. Dat noem ik dus het terugblikken naar het verleden. Of is men bereid en in staat om te zeggen: hier komen mensen die willen iets wijzigen in de bestaande maatschappij, hoe ziet die wijziging eruit - onafhankelijk van het historisch gegroeide proces. Dat noem ik dan progressief en ik zie best, dat dan tussen dat witte en dat zwarte een stukje grijs zit, voor mensen die, ja, die heen en weer schakelen hé. Er zijn mensen, die aartsconversatief zijn op het gebied van het onderwijs, bijzonder progressief voor wat betreft de schilderkunst, reactionair wat betreft de muziek; ik bedoel, in één individu kunnen al verschillende aspecten werkzaam zijn. laat staan bij een groep van individuen,...

- Nou ja, maar wanneer U dan bijvoorbeeld de VVD als conservatief kwalificeert, omdat de VVD zegt, dat de maatschappelijke verhoudingen van vandaag te plaatsen zijn in het historisch proces, dat hoeft toch op zichzelf geen conservatisme in te houden?

Ze willen dus niet komen tot een breuk met het verleden, ze willen één niet starre, situatie hebben, één vloeiende lijn van het verleden via het heden naar een toekomst. Eén vloeiende lijn, geen breuk. Het heden is een fase in de historische ontwikkeling, hé, dan wil dat zeggen, dat zelfs de hedendaagse geschiedenis nog iets is van het verleden; je blik dus terug naar het verleden. En dat is een conservatieve trek, tenminste zoals ik het gedefinieerd heb, u kunt m'n definitie natuurlijk aanvallen. Hé, ik heb dus gedefinieerd, dat als je leeft van het verleden naar het heden, dat dat een conservatieve zienswijze is, maar er staat ook uitdrukkelijk in dat een conservatief niet iemand is die iedere verandering verwerpt. Juist een man als Burke hé, de grondlegger van het politieke conservatisme, was zeer zeker ook voor veranderingen. Zonder veranderingen gaat de staat dood, heeft Burke geschreven. Maar hij zei, iedere verandering moet zich aanpassen aan het historisch gegroeide, hé, het maken van een nieuwe grondwet is zowel tragisch als idioot, heeft hij geschreven. Je maakt ze niet, het is niet een schone lei, waarop je kan schrijven, en dat was zijn grote bezwaar tegen de Franse Revolutie: een absolute breuk.

- Maar ja, het ging ons niet zozeer erom of de VVD al of niet conservatief is, maar wij vroegen ons af: hebt U de termen van progressief en

conversatief en de andere drie gebruikt in relatieve zin of in absolute zin en dan in relatieve zin zodanig, dat U bijvoorbeeld op een bepaald moment tot de conclusie zou kunnen komen dat om maar iets te noemen alle partijen in Nederland progressief of conservatief zouden zijn. Of wilt U de scheiding toch ergens in het midden houden en gaan we rustig van een relatieve ordening uit?

Ja, ik ga er vanuit, dat de ene partij progressiever dan een andere kunt noemen of conservatiever dan een ander kunt noemen.

- Maar is dat dan niet in tegenspraak met een constatering dat bijvoorbeeld de VVD of D'66 conservatief is? Dat hebt U toch gezegd, dacht ik.

Nou, ik geloof niet, dat ik ze conservatieven noem. In het achtste hoofdstuk plaats ik ze allemaal op een rangorde, loopt het van links naar rechts, ik zeg niet, dat de VVD een conservatieve partij is, ik geloof niet, dat ik dat geschreven heb.

- Zou je bij de definitie van het begrip links en rechts niet heel goed van een filosofische connotatie uit kunnen gaan, zo in het licht van Hegel's dialectiek. In die zin, dat elke beschaving in elke fase van haar ontwikkeling zichzelf ter discussie kan stellen en zo haar eigen tegendeel opwerpt. In die betekenis zou het gebruik van de termen links en rechts heel zinvol kunnen zijn: rechts is het establishment en links de ontkenning daarvan. De tegenstelling links-rechts zou in dat licht ook niet door een andere vervangen kunnen worden. Links heeft dan wel een inhoud los van de concrete situatie, zodat je dan eerst op het tijdsgewricht moet letten om te zien, wat voor een concrete inhoud het heeft op dat moment.

Ja, zoiets doet DeJong uit Amsterdam (Fr. de Jong Edz., verbonden aan het Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam, Red.) ook en het bezwaar voor mij is, dat alleen de historicus, ik bedoel de echte, niet zoals ik historisch ben, maar de man, die de Middeleeuwen bestudeert, dan iets zinvol kan zeggen. Die weet eigenlijk pas echt wat de tijdsgeest is, hé, wie zal bepalen wat vandaag de dag, in het afgelopen jaar, of drie of vier jaar geleden, de tijdsgeest was van deze wereld en wat daarvan de negatie is? En om iedereen die ontevreden is met de bestaande maatschappij nu direct links te noemen, dat hij het bestaande wil wijzigen, dat gaat natuurlijk ook wat te ver.

o b j e c t i v i t e i t e n d e c o n t e m p o r a i n e g e - s c h i e n i s

- We zouden het gesprek nu naar een heel ander terrein willen brengen. Het gaat hier om een zinsnede uit uw proefschrift - U schrijft daar over de veroordeling van de Franse generaal Dentz, die tijdens de Tweede Wereldoorlog met de Duitsers gecollaboreerd had. (I. Lipschits, La politique de la France au Levant, Amsterdam 1962, p. 137, Red.). U besluit dan uw beschouwing daarover met de volgende woorden: "Cette condamnation était-elle juste? Il faut mieux laisser la réponse à cette question à une génération qui n'a pas été engagée d'une façon aussi passionnelle dans cette lutte entre les Alliés et l'Axe." Zouden wij hieruit niet mogen afleiden, dat U van oordeel bent, dat de objectiviteit van de contemporain historicus een nog grotere opgave is, dan voor de "normale" historicus, die door een tijdsverschil zonet van eeuwen, dan toch van een aantal decennia van zijn object gescheiden is?

Kijk, als we over objectiviteit spreken, dan moeten we vooral ook letten op de wijze van selectie van het materiaal. Laat ik nou eens de Middeleeuwen

nemen hē, ik ben geen historicus van opleiding, ik weet heel weinig af van de geschiedenis van de Middeleeuwen, laat ik dat vooraf stellen. Maar als je dan vraagt, over welke documenten de huidige historicus beschikt wat betreft de periode van de Middeleeuwen, dan dacht ik dat ze voornamelijk stukken haalden uit de kloosters. En dan heb ik steeds het gevoel, dat als ik nu eens de situatie tussen 1960 en 1965 zou beschrijven, uitsluitend en alleen aan de hand van documenten vanuit Peking, maak ik dan dezelfde fout als de historici van de Middeleeuwen doen?

Het probleem van de selectie van het materiaal speelt in de contemporaine geschiedenis een grote rol. Kijk, je kan natuurlijk niet alles lezen, wat er verschijnt. Je moet de grote hoeveelheid leesmateriaal met je medewerkers gewoon verdelen. Men moet ook vooral zorgen dat men uit verschillende bronnen leest. Je kan niet zeggen ik lees geen enkel propagandastuk, want daarmee schakel je een belangrijke bron uit. Alles wat de Chinezen schrijven is een vorm van propaganda. Eh, toch moet je dat lezen en dan vooral niet menen dat wat Amerika schrijft geen propaganda is. Er was hier gisteren nog bezoek van een ambassade, die had ook het verhaal van objectiviteit. Ik zeg, luister 's, dat klopt niet, want jullie worden niet uitgestuurd om hier objectief voorlichting te geven over jullie land. Ik weet iets van de opleiding van diplomaten. Het gaat erom, dat de Nederlander een goede mening krijgt over het land in kwestie. Hé, die mensen moeten een vorm van propaganda bedrijven en dat moet je weten. En zo moet je die zaak ook lezen, bijzonder kritisch. Wat vroeger het Wzeren Gordijn was, het staat er niet meer zegt men, maar wat er achter verschijnt in een leesbare taal, dat probeer ik altijd aan te schaffen, ook al is het van een geringer gehalte eigenlijk dan wat ik in Amerika en in Frankrijk zou kunnen krijgen. Als ik een budget heb op de unisversiteit en ik heb x gulden voor tijdschriften en ik kan zes tijdschriften daarvoor nemen, dan moet ik niet zeggen, nu neem ik de zes beste tijdschriften, want dan zal ik waarschijnlijk komen op drie Amerikaanse, twee Engelse en één Franse, echt de meest gedocumenteerde, met een hoop voetnoten en grote namen. Nee, ik moet ook dat ding zien te krijgen wat in Hongkong wordt uitgegeven over artikelen, die in de Chinese dagbladers verschijnen. Ook al is dat van bijvoorbeeld minder gehalte dan "Foreign Affairs" of "International Affairs" uit Londen. Er verschijnt in Moskou ook een blad, dat "International Affairs" heet, dat is voor de helft erg vervelend, maar voor de andere helft erg interessant, omdat er mensen in schrijven met verantwoordelijke posities in het regeringsapparaat.

Maar om nu uw vraag te beantwoorden, zou ik willen zeggen, dat ik niet geloof in absolute objectiviteit, niet in één van de sociale wetenschappen en in de geschiedenis en zeker niet in de contemporaine geschiedenis. Ik vraag me zelfs af of in de exacte wetenschappen een absolute objectiviteit is te bereiken. Maar het lijkt me voor sociale wetenschappen van niet, ik geloof, dat iedere historicus, iedere politoloog, iedere socioloog, iedere econoom behept is met zijn vooroordelen, die de weerslag vinden in zijn werk, al is het alleen maar in de selectie van de onderwerpen die hij bestudeert of laat bestuderen door zijn studenten. Ik geloof, dat we allemaal met die ballast lopen, maar iedere beoefenaar van de wetenschap zal moeten streven, naar mijn mening althans, hoewel daar heel andere meningen over zijn, hoor, naar een zo groot mogelijke mate van objectiviteit; ik vind, dat hij zich bewust moet zijn van subjectieve invloeden en die zoveel mogelijk moet trachten uit te schakelen. Maar er zijn andere meningen, die staan er lijnrecht tegenover, die zeggen bijvoorbeeld gewoon nee, je moet juist je studenten indoktrineren met wat jij meent dat waar en juist is.

Ik hoor dus niet tot die klasse. Dat is het ene probleem: de subjectiviteit en objectiviteit van de mens, van de historicus. Wat betreft de andere kant van het probleem, de bronnen, geloof ik, dat de hedendaagse geschiedschrijver over een grotere variatie van bronnen kan beschikken dan de geschiedschrijver van enige andere periode, misschien daargelaten het eind van de 19e, begin van de 20e eeuw, daar is ook heel veel van aanwezig, waartegenover je toch altijd als hedendaags geschiedschrijver nog een uitermate belangrijke bron hebt van de nog levende mensen, die je kunt benaderen, en die ook graag benaderd willen worden. Er bestaat wel eens een mening, dat het zo moeilijk is om mensen te interviewen, maar ik heb daar nooit enige hinder van ondervonden. Gewoonlijk is men erg geïnteresseerd en men vindt het erg belangrijk om zijn eigen beleid te verdedigen, belangrijk genoeg, als je goed geprepareerd naar een interview gaat.

- Dan een volgende vraag, die gaat over de vijfde stelling uit uw proefschrift. U hebt daarin gezegd, dat bij het opstellen van een definitie van de wetenschap der politiek men beter kan uitgaan van het begrip macht dan van het begrip staat. We vroegen ons af, houdt dit dan misschien een realpolitische opstelling van de wetenschap in, en t.a.v. de objectiviteit zou dat dan kunnen leiden tot een objectiviteit van de sterkere?

Nee, dat is een vrij achterhaalde zaak, hoor, toen ik promoveerde was er althans in Nederland, een grote strijd gaande over wat is de wetenschap der politiek? De eerste hoogleraar in de wetenschap der politiek, Ba-rends, was een jurist, en die definieerde de wetenschap der politiek als een wetenschap die zich bezighoudt met het leven van de staat. Terwijl in de Verenigde Staten al in de jaren twintig men van een heel andere benadering uitging, nl. van het begrip macht. Die zeiden, We kunnen ook onze wetenschap gebruiken bij de bestudering van de vakbeweging, van de universiteit, zelfs van het gezin. Hé, het gaat dus niet om het begrip staat, de wetenschap der politiek is geen staatsleer, maar is het bestuderen van de macht, en dat speelde toen, in Nederland was dat nog een strijd aan de universiteit en ik heb die stelling opgenomen om aan te geven waar ik sta. Het heeft dus vrijwel geen diepere betekenis, alleen dus de betekenis: wat is wetenschap der politiek, dat dat niet zo iets is als staatsleer of bestuurskunde.

Je zou het ook als volgt kunnen illustreren. Als je een staatsrechtgeleerde vraagt, hoe ontstaat een wet, dan antwoordt die staatsrechtgeleerde, de minister of ministerraad dient een voorstel tot wet in bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Nee, zegt de politicoloog, er is een bepaalde groepering, een pressie-groep, die druk uitoefent op een ambtenaar of op een minister om een bepaalde wet tot stand te brengen. Je moet dus achter die juridische vormen kruipen om te zien: wat gebeurt er eigenlijk in feite. Maar om dat te zien, om dat te weten te komen, moet je dan wel weten, hoe de legale vormen zijn; je kan niet een institutie bestuderen, zonder dat je eerst weet hoe die juridisch geformuleerd is. Je moet dus een stuk staatsrecht beheersen, wil je als beoefenaar der wetenschap der politiek dat gaan analyseren.

- Maar zou je dan toch niet kunnen zeggen, dat, als de politieke wetenschap inderdaad zich bezighoudt met het bestuderen van het verschijnsel macht, het in zoverre iets "realpolitisch" in zich zou kunnen hebben? Wanneer je bijvoorbeeld probeert te begrijpen waarom een grote groep een kleine groep aan de kant drukt, terwijl de kleine groep toch gelijk heeft, meer gezien dan.

Nee, in de eerste plaats leest U nu iets in die stelling, wat er helemaal niet in staat, en in de tweede plaats beweert U iets, waar ik ab-

soluut tegen ben. Ik kan heel goed begrijpen hoe het nazisme, het nationaal-socialisme in Duitsland opkwam. Dat wil niet zeggen, dat ik het goedkeur. Er is nog verschil tussen iets begrijpen en iets billijken. Ik kan begrijpen, dat op het ogenblik de huidige president van Pakistan optreedt in Oost-Pakistan, dat kan ik begrijpen, maar dan kunt U mij niet in de schoenen schuiven, dat ik het meteen ook billijk.

- Er zijn bepaalde stromingen geweest, ook in de geschiedenis, die alles begrepen en ook nog een standpunt innamen, dat ze ook alles konden billijken wat gebeurde, omdat alles wat is goed is.

Ja, ik heb eens een keer een lijstje opgesteld, wat je vooral eerstejaars moet meedelen, en dát is een van die punten. Ik heb wel eens over de Spaanse burgeroorlog uitvoerig college gegeven aan een journalistencursus. En die mensen dachten echt, uiteindelijk, dat je een aanhanger van Franco was, omdat je probeerde duidelijk te maken aan die mensen, wat zo'n Franco bezielt heeft, hé. Waardoor werd ie gedreven? Ja, zij dachten, daar heb je een aanhanger van Franco. Ik bedoel, het is heel belangrijk, dat je je eerstejaars direct al uiteen gaat zetten van denk erom, we moeten proberen door te dringen in wat gebeurd is. Maar dat wil nog niet zeggen, dat je het ook meteen moet goedkeuren. Dat moet je dan maar zelf uitmaken. Dan vind ik ook niet, dat ik dat moet gaan zitten voorkauwen, en dat bedoelde ik net, om even op even op dat stukje objectiviteit-subjectiviteit terug te komen, dat het dan heel moeilijk, hé. Als je als overtuigd tegenstander van het facisme toch moet proberen om het standpunt van een Franco of van een Hitler of van een Mussolini duidelijk te maken. Om dus je student gewoon zelf de gelegenheid te geven te laten beslissen, hé, leg het niet in zijn mond. Want als je een keer zegt: over Hitler, Mussolini en Franco mag ik wel mijn studenten indoctrineren, dan heb je een keer een stap gezet en is het einde zoek. Want dan is alles voor de rest vrij, naar mijn gevoel, dan kan ik dus doorgaan met mijn studenten te indoctrineren tegen de apartheidspolitiek en zodra ik mij dit recht toe-eigen, heb ik niet meer het recht om van een ander te zeggen, dat die niet vóór de apartheidspolitiek mag zijn. Want waarom zou ik mijn studenten mogen indoctrineren met het ene punt en een ander weer niet met een ander punt. Dat bedoel ik dus met het streven naar een zo groot mogelijke objectiviteit. Ik weet heel goed, dat absolute objectiviteit niet te bereiken is.

- Is er geen soort van harmonie van belangen van wetenschaps beoefenaars om zich te onthouden van indoctrinatie?

Nou, er zijn mensen, die daar èrg tegen zijn, onder meer ook in Groningen. Hé, ik bedoel überhaupt in de hele wereld en ook in Groningen, die dus gewoon die stap zetten en gezet hebben en zeggen, ik vind, dat ik mijn studenten moet indoctrineren.

Er bestaat een sociaal-psychologische methode, waardoor je studenten op een veel gemenere manier kan indoctrineren hoor, daar heb je niet eens een hoorcollege voor nodig, Daar zijn andere en verfijnde technieken voor. Maar ik geloof niet dat het de functie van een docent aan een universiteit is om studenten zijn mening op te dringen. Het is geloof ik de functie van een docent om een student te leren denken, hé, het zélf zijn mening te vormen. Wat heb ik eraan als ik hier nou voor een zaal ga staan en ik ga jaren propaganda maken voor het GPV. Wat is dan mijn nut? Ik heb dus fervente tegenstanders nog grotere tegenstanders gemaakt, fervente aanhangers nog grotere aanhangers gemaakt en een deel van de twijfelaars heb ik overgehaald. Goed, nou dan zou ik zeker met de nieuwe wet-Posthumus alle punten waarvan ik vind dat ze belangrijk zijn mijn studenten moeten indoctrineren, dan heb ik niet genoeg aan

vier jaar. Dan zou ik veel meer jaren moeten hebben. Nou, ik zeg dit wel spottend, maar er zijn bepaalde punten waar ik erg geëmotioneerd geëngageerd ben, hé, dat zijn vooral onderwerpen, waarover ik niet graag een college geef. Omdat het daar erg moeilijk wordt.

adv.

CAFE - SATE HAVENZICHT (Th. Vernet)

Het adres voor Sate
Diverse lekkere hapjes
&
'n heerlijk glas bier

Billijke prijzen

LAGE DER A 37 GEOPEND VAN 20.00 - 02.00

adv.

BOEKHANDEL BOSMA

WETENSCHAPPELIJK ANTIQUARIAAT

BRUGSTRAAT 18

GRONINGEN

TEL. 050 - 126516

GROTE VOORRAAD ANTIQUARISCHE BOEKEN, BROCHUREN EN

PAMFLETTEN

op het gebied van g e s c h i e d e n i s, p o l i t i e k
e n z.